

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

موضوع: نوآوری در فقه/بانکداری/ریا

صاحب جواهر و دیگر فقهاء بحثی را مطرح کرده اند به این بیان که در معامله ربوی که باطل و فاسد است آیا فساد فقط مخصوص زیاده است یا کل معامله فاسد و باطل می باشد؟، صاحب جواهر ابتدا مقداری در مورد تحریم ربا بحث کرده و اینطور فرموده: «الفصل السابع في الربا:

المحرم كتابا وسنة وإجماعا من المؤمنين بل المسلمين ، بل لا يبعد كونه من ضروريات الدين ، فيدخل مستحله في سلك الكافرين ، كما يومي إليه ما رواه ابن بكير "قال : إنه بلغ أبا عبد الله عليه السلام عن رجل أنه كان يأكل الربا ويسميه اللبأ ، فقال لئن أمكنني الله منه لأضربن عنقه" ونحوه غيره ... إلى آخر كلامه»^۱.

حرمت تکلیفی اقسامی دارد؛ گاهی حرمت تکلیفی بخاطر تعارض معامله با یک واجبی می باشد مانند: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ۚ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾^۲ که "وذرُوا البيع" باعث فساد معامله نمی شود، اما گاهی نمی به خود معامله تعلق گرفته مانند نهی از بیع خمر و گاهی نیز حرمت روی عوض و معوض آمده مانند "ثمن العذرة سحت" که وقتی ثمن حرام باشد معلوم می شود معامله نیز باطل و حرام

می باشد، خلاصه اینکه لسان ادله دال بر حرمت تفاوت دارد و ما از بعضی از آنها می فهمیم که حرمت تکلیفی است و باعث بطلان معامله نمی شود و از بعضی دیگر می فهمیم علاوه بر حرمت تکلیفی حرمت وضعی هم دارد یعنی معامله نیز باطل می باشد، در مانحن فیه نیز همین بحث مطرح شده که آیا کل معامله ربوی باطل و فاسد است یا اینکه فساد فقط شامل آن مقدار زیاده می شود؟، مثلا شخصی ۱۰ من برنج داده و ۵ من برنج اعلی گرفته که این ربا می باشد حالا می خواهیم ببینیم آیا کل معامله باطل است یا اینکه فقط آن ۵ من اضافه فاسد و باطل می باشد؟.

صاحب جواهر در ادامه کلامش مطلبی را از دروس نقل می کند و می فرماید: «لكن في الدروس ولو اضطر الدافع ولا مندوحة فالأقرب ارتفاع التحريم في حقه ، وهو جيد في بعض أفراد الضرورة... إلى آخر»^۳.

خب و اما صاحب جواهر در مورد اینکه آیا کل معامله ربوی حرام و فاسد و باطل است یا اینکه فقط آن مقدار زیاده فاسد و باطل است می فرماید کل معامله باطل و فاسد می باشد زیرا اولاً در آیات قرآن گفته شده "أحل الله البيع و حرم الربا" یعنی بیع حلال است و کل معامله ربوی ذاتا حرام می باشد نه اینکه فقط آن زیاده حرام و باطل باشد، بنابراین ظاهر ادله دال بر حرمت ربا این است که عقد و معامله ربوی کلاً باطل است و نقل و انتقالی صورت نگرفته و ثانیا عقود تابع قصود هستند و در معامله ربوی فقط یک معامله آن هم معامله ربوی قصد شده نه دو معامله یعنی اینطور نیست که نسبت به مقدار زیاده جداگانه قصد

^۱ جواهر الکلام، شیخ محمد حسن نجفی جواهری، ج ۲۳، ص ۳۳۲، ط ۴۳ جلدی.

^۲ سوره جمعه، آیه ۹.

^۳ جواهر الکلام، شیخ محمد حسن نجفی جواهری، ج ۲۳، ص ۳۳۳، ط ۴۳ جلدی.

أحل الله البيع الذي لا ربا فيه وحرمة البيع الذي فيه الربا.

الثاني ما قررنا وأثبتنا في إحدى قواعد هذا الكتاب أن العقود تابعة للقصد، إذ لا شك في أن المتعاملين قصدا انتقال العوض المشتمل على الزيادة جزءا أو شرطا إلى الطرف المقابل بعوض ما ينتقل منه إليه، فلو قيل: إن ما انتقل إليه هو العوض بدون تلك الزيادة فما قصد لم يقع وما وقع لم يقصد، ويخالف هذا تبعية العقود للقصد.^٤

بقیه بحث بماند برای بعد إن شاء الله تعالى... .

والحمد لله رب العالمين و صلى الله على
محمد وآله الطاهرين

کرده باشد و ما دو عقد نداریم فلذا "العقود تابعة للقصد" پس تمام معامله ربوی حرام و باطل و فاسد می باشد، بله در شرح لمعه خواننده ایم "لو باع ما يملك مع ما لا يملك" منتهی در این موارد شخص از ابتدا می داند که این دو چیز است و لذا می گوئیم نسبت به ما یملک صحیح است ولی نسبت به ما لا یملک باطل است ولی مانحن فيه اینطور نیست بلکه فقط یک معامله ربوی وجود دارد که کلاً حرام و فاسد و باطل می باشد.

مرحوم بجنوردی نیز در قواعد الفقهية جلد ۵ صفحه ۱۵۰ این بحث را مطرح کرده که آیا در جائی که شرط فاسد است کل معامله ای که وقع فيه الشرط فاسد و باطل می شود یا اینکه فقط شرط باطل است و معامله صحیح می باشد، کلام ایشان این است: «المسألة العاشرة الظاهر أن المعاملة الربوية حرام و فاسدة بتمامها، فلا يملك البائع مثلاً شيئاً من الثمن ولا المشتري شيئاً من المثل، لا أن الحرمة أو الفساد مخصوص بالمقدار الزائد على أحد العوضين وذلك لوجوه: الاول أن ظاهر قوله تعالى: "أحل الله البيع وحرمة الربا" تقسيم المعاملات على قسمين في متحدتي الجنسين أحدهما أن لا تكون لاحد العوضين زيادة على الآخر وهو حلال و صحیح، الثاني أن تكون المعاملة مشتملة على زيادة في أحدهما جزءاً أو شرطاً وهو حرام و باطل، ومعلوم أن المعاملة إذا كانت فاسدة فلا ينتقل شئ من العوضين إلى صاحب العوض الآخر، بل يبقى كل واحد منهما بتمامه في ملك من كان له قبل وقوع هذه المعاملة الفاسدة، وهكذا فسر الآية الشريفة في مجمع البيان وقال أي

^٤ القواعد الفقهية، موسوی بجنوردی، ج ۵، ص ۱۵۰.